

Grunda och välgrundade föreställningar om Unga & Internet

Vi omger oss dagligdags med föreställningar om hur tillvaron i stort som smått hänger samman. Vissa är välgrundade medan andra är grunda eller till och med utan grund. AnnBritt Enochsson, universitetslektor i pedagogik vid Karlstads universitet, hjälper oss i sin artikel att sortera bland vanliga antaganden om unga och Internet. Är ungas nätkommunikation en källa till destruktiva eller utvecklande relationer? Och hur kan man som pedagog tackla detta?

Det är mitt i sommaren. Jag ligger inte i hängmattan, men lyssnar ändå till "Sommar i P1". Idag förklarar psykiatern, professorn och författaren Åsa Nilsson hur hjärnan fungerar, och hur galet det kan bli när vi får en föreställning om något, handlar utifrån det och det sedan visar sig att föreställningen var felaktig, och det vi gjorde fick ingen, eller kanske till och med motsatt effekt mot vad vi önskade. Hon berättar en liknelse om när pesten härjade i London, och hur man fick för sig att det var hundarna som spred pesten. Folk gjorde sig av med sina hundar och för säkerhets skull även katter, men befolkningen blev bara sjukare. Det visade sig att det i stället var råttorna som spred pesten vidare och när alla hundar och katter utrotats, förökade sig råttorna.

Det är inte oväsentligt vad vi tror om hur saker och ting är. En del av de föreställningarna som vi har är korrekta, som till exempel att det är råttorna som sprider pesten och därför är det råttorna som ska bekämpas. Medan en del visar sig vara felaktiga som att det var hundarna och katterna. Och agerar man på en felaktig föreställning, då blir naturligtvis inte resultatet bra. Därför behöver vi en vetenskaplig metod för att hjälpa oss att förstå hur saker och ting hänger ihop, och vad som är sant och inte är sant.

(Åsa Nilsson, *Sommar i P1*, 14 juli 2008).

KOMMUNIKATIONSMÖNSTER

I mitt arbete som forskare och föreläsare om barns och ungas tonåringars nätkulturer, stöter jag ofta på olika typer av föreställningar, som är mer eller mindre välgrundade. En av dessa är att barn och ungdomar använder sig av ett allt grövre språk mot varandra på nätet, och att fler och fler förmedlar elaka saker till varandra. Det här skulle i sin tur bero på att det är så lätt att gömma sig bakom en anonym identitet på

nätet, och naturligtvis tar barn och ungdomar tillfället i akt att använda sig av den möjligheten – just för att vara ojuste. Beteendet att vara elak och ojuste skulle alltså vara en följd av de möjligheter som erbjuds.

Följden av denna föreställning har blivit att det har diskuterats livligt att det är bra att hålla våra barn och ungdomar borta från Internet så mycket som möjligt. Under skoltid har det i många fall varit helt förbjudet med socialt umgänge på nätet, och i hela kommuner blockerade man för några år sedan Sveriges största virtuella ungdomsgård Lunarstorm.

Det verkar finnas en utbredd rädsla för att människor som tillbringar mycket tid online blir asociala, och ibland beskrivs aktiviteter online som ett parallellt liv. Detta kan möjligen spåras till den tidiga forskning på 80-talet av bland annat Sherry Turkle, som gjorde etnografiska studier av människor som levde sina liv i MUD:ar.¹ En annan typ av "chatt-rum" som växte fram under 90-talet var de som närmast kan likas vid "Heta Linjen" på telefon som existerade under en period på 80-talet. Man kopplade upp sig och man fick tala respektive chatta med andra som var uppkopplade samtidigt.

Forskning kring denna typ av chattande visade att unga oftast lade till ett par år till sin ålder, och använde sig av det som idag även i Sverige går under beteckningen "nickname", dvs. ett alias. När man talar om chattande idag, handlar det oftast om att använda så kallade kompisprogram av typen MSN Messenger, där man bara kan chatta med de personer man godkänt och som finns på den egna listan av kontakter. De allra flesta lägger bara till sina kompisar på listan.

Det har även visat sig att unga umgås med redan kända vänner i virtuella gemenskaper.² Benägenheten att söka okända kontakter ökar med ålder, men det mesta kontaktsökandet bland okända handlar om att hitta en ny partner och verkar vara vanligast bland vuxna. För några år sedan var Lunarstorm helt dominerande i Sverige. Där fanns då ca. 80 % av Sveriges tonåringar, och man kunde träffa "alla".

1. MUD står för Multi User Dimension, Dungeons, Domains eller Dialogue. Vid tiden för Turkles studier var MUD:arna textbaserade communities där deltagarna spelade olika roller. Idag används avатарer i större utsträckning, se t.ex. <http://www.lysator.liu.se/mud/faq/faq1.html>.

Men trots att nätet erbjuder en möjlighet att träffa vem-som-helst, väljer de flesta att inte göra det.

Det jag och andra forskare har kunnat se i studier om online-liv bland unga är att den lokala gemenskapen utvidgas på det sättet att man via den digitala tekniken klarar av att hålla kontakten med fler. Man tar kontakt med kompisars kompisar och så vidare och får på så sätt ett större kontaktnät.

NACKDELAR I KOMMUNIKATIONSMÖNSTER

Förutom farhågan att barn och unga tillägnar sig ett allt rårare språk via den digitala kommunikationen finns också en rädsla för att man blir asocial om man tillbringar för mycket tid vid Internet. Jag skulle vilja bemöta det med att säga att för det första är sociala aktiviteter en betydande del av online-livet, men det har även visat sig att människor som tillbringar mycket tid online tillbringar mer tid än genomsnittet på off-line-aktiviteter som idrott, religiösa, politiska och andra frivilliga organisationer – i alla fall i USA. I en nyligen genomförd studie i USA visade det sig också att 40 % av de tillfrågade menade att de hade bättre kontakt med familj och vänner i och med användandet av Internet. Tiden vid Internet tas från TV-tittande och tidningsläsande. Det finns inget som tyder på att svenskar skulle skilja sig så mycket från amerikanare i det här fallet.

Kränkningar och elakheter förekommer naturligtvis på nätet – liksom det förekommer i de flesta miljöer där människor träffas. Detta ska naturligtvis tas på största allvar, men jag påstår att det är ett problem som inte är specifikt för Internet, och därmed heller inte ska behandlas som ett sådant. Mobbare och personer som vill göra andra illa har fått ytterligare media att använda sig av och möjligheterna och uttrycken skiljer sig lite från vad vi varit vana vid. Det vi behöver göra för att förhindra kränkande behandling och trakasserier på nätet är att lära oss hur mediet fungerar.

Utmärkande för den digitala kommunikationen är att den är kraftfullare – på gott och ont. Man tar ut svängarna mer och uttrycken blir ofta starkare. Det finns olika förklaringar till detta. En är att man blir modigare framför skärmen när man inte har mottagaren öga mot öga. En annan är att man inte kan förstärka med kroppsspråket utan måste hitta andra sätt. Båda dessa förklaringar kan vara lika relevanta. Det finns en dubbelhet inbyggd som vi inte är vana vid sedan tidigare. Man är åtkomlig när som helst, men det finns också en avstängningsknapp. Många kan nå enkelt och snabbt, men mediet känns också mer privat, då man kan kommunicera tyst. Det finns en möjlighet till anonymitet, men också en möjlighet att visa upp sig för många. Det är möjligt att anta andra identiteter, men man utvecklar även andra sätt att avläsa identiteter. Det är enkelt att dokumentera, vilket dels betyder att man kan sprida otrevliga saker, avsiktligt eller oavsiktligt, enkelt och snabbt. Men det betyder att en person som blir utsatt också kan dokumentera och "bevisa" trakasserier. Det sistnämnda kan dessvärre kompliceras av känslomässiga skäl.

FÖRDELAR I KOMMUNIKATIONSMÖNSTER

I kontrast till dessa diskussioner om kränkningar på nätet, stötte jag i min forskning av ungas deltagande i virtuella gemenskaper oftare på berättelser om vilka fördelar som fanns med nätkommunikationen. Första gången jag hörde trettonåriga pojkar berätta om hur de hemma på kvällen kunde tänka igenom vad som sagts under skoldagen, och be om förlåtelse över Lunarstorm, blev jag nästan rörd till tårar. Jag har sedan dess fått många varianter på samma tema. Förklaringen ligger, enligt tonåringarna själva, att det är lättare att framföra svåra saker, när man dels kan fundera igenom det i lugn och ro, och dels inte har personen framför sig. Liknande saker har forskande kolleger kunnat konstatera.

I intervjuer har åtskilliga tonåringar berättat hur man är extra vänlig mot varandra i den digitala kommunikationen, så jag bestämde mig för att titta på detta rent statistiskt, då jag hade material som gjorde det möjligt.

INTERAKTION PÅ LUNARSTORM

Under vintern 2004/05 följde jag en grupp 11-13-åringar i communityn Lunarstorm. Gruppen jag hade kontakt med bestod av samtliga Lunare i den här åldern (15 st) i en liten svensk by. Alla gick i byns enda skola, och kände varandra väl, även om inte alla var bästa vänner. Jag intervjuade dem, hade kontakt med föräldrar och lärare, dokumenterade deras förehavanden på Lunarstorm. Under sammanlagt sju veckor sparade jag allt som skrevs i deras gästböcker, cirka 1000 inlägg av varierande längd. Det som skrevs i gästböckerna var alltså skrivet av andra, och inte dem själva, men som väntat var majoriteten av inläggen skrivna av andra deltagare i undersökningen eller äldre syskon och kompisar. Jag tittade på vad kommunikationen innehöll och hur de tilltalade varandra. All kommunikation följdes upp för att se i vilket sammanhang den var skriven, och som komplement fanns även intervjuer med ungdomarna och deras lärare samt ett slumpvis samlat material från Lunarstorm med 200 gästboks-inlägg.

Det var flickor som stod för merparten av gästboks-inläggen. Två tredjedelar av meddelandena var skrivna av flickor och deras meddelanden var dessutom längre. De allra flesta gästboks-inläggen (89 %) var meddelanden skrivna för att utröna vad den andra personen gjorde eller ett svar på en sådan förfrågan: "Vad gör du?" "Hur är det?" och motsvarande svar. Dessa tolkades utifrån sammanhanget som sociala, då de var ett sätt att hålla kontakt och att hålla reda på varandra. Övriga inlägg var kedjebrev, som utgjorde 7 % av antalet inlägg samt 4 % som bedömdes som obegripliga.

De flesta meddelanden var skrivna inom några timmar efter skoldagens slut och de allra flesta riktade sig till kompisar de nyss lämnat. Det finns flera exempel på hur deltagarna i studien löser problem som uppkommit i skolan under dagen. Detta är också något som dessa deltagare och deltagare i andra studier berättat om.

I ungefär hälften av dessa sociala meddelanden fanns även känslor uttryckta; trevliga och uppmuntrande, men

2. Virtuella gemenskaper är här detsamma som communities, nätgemenskaper et cetera, det vill säga en mötesplats på Internet där man blir medlem, får tillträde och utbyter idéer och tankar med andra i samma gemenskap. Exempel på sådana är Lunarstorm, Facebook, Apberget och Bilddagboken.

även elaka och förolämpande. Exempel på trevliga och uppmuntrande tillägg kan vara "saknar dig", "kram", "älskar dig" et cetera. 49 % av den sociala kommunikationen hade liknande tillägg. I dessa 49 % finns flera som till exempel ber om förlåtelse för något de gjort tidigare under dagen. Exempel på elaka och förolämpande tillägg kan vara "skit i det då", "hatar dig". Sju procent av de sociala meddelandena hade tillägg som skulle kunna kallas elaka eller kränkande.

VIDGNING OCH FÖRDJUPNING AV SOCIALT LIV

De flesta vänliga och uppmuntrande tillropen skrevs av flickor och oftast till andra flickor. Många av dessa innehöll uttryck som "älskar dig", vilket tidigare varit ovanligt i det svenska språket kompisar emellan, och detta bekräftar det ungdomar sagt tidigare att man är extra vänlig mot varandra på nätet. De pojkar som skrivit liknande saker hade bara skrivit det till en eventuell flickvän. Jämförelsematerialet hade en liknande fördelning förutom att det var en något större andel vänliga meddelanden och något färre kedjebrev. Även jämförelsematerialet bestod av meddelanden från personer som antogs vara kända, då de till exempel fanns med på "vänner-listor".

De allra flesta gästboksinlägg var alltså känslomässigt neutrala eller extra vänliga, och antalet rent otrevliga ligger på en nivå som är lägre än till exempel mobbningsfrekvensen offline i dessa åldrar. Mediet inte bara utökar det sociala livet, det fördjupar det också i och med att det används till att lösa problem på olika sätt. Det är ju inte så att den digitala kommunikationen ersätter kommunikationen offline; den kompletterar den.

ATT GUIDA UNGA TILL NYANSERAD NÄTKOMPETENS

Vad skulle det innebära att förbjuda ett medium som det här? Det har visat sig att de som använder Internet mycket – även om det är fråga om sociala kontakter – utvecklar en sund kritisk hållning till innehållet lättare än de som inte gör det. Att stänga av och förbjuda, innebär alltså bara färre träningstillfällen. Det jag istället skulle förespråka är guidning för de yngsta, ständiga diskussioner med de äldre.

Vad är då skolans uppdrag i detta? Som jag ser det är det viktigt att veta vad man talar om, så att man verkligen kan möta och bemöta barn och ungdomar och förstå vad olika delar av Internet betyder i deras liv. Det finns olika sätt att tillägna sig denna kunskap. Jag tror inte att man behöver vara aktiv i communities själv. Den som inte är intresserad av det själv, kan lyssna till dem som är det, till exempel eleverna. Fråga vad det betyder för dem, vad de gör. Be dem visa runt lite.

Skolan har ett uppdrag att utveckla elevers kommunikation. Som jag ser det bör den dessutom utmanas. När man till exempel diskuterar etiska aspekter av kommunikation måste man idag även hantera digitala medias särskilda förutsättningar. Det forskare sett hittills vad gäller kränkningar på nätet, är inte att frekvensen skulle vara större än på andra ställen. Men de ser annorlunda ut och måste därför tacklas annorlunda. Att kommunikationen ser annorlunda ut kan också innebära att alla elever inte behärskar den till fullo. I

en nyligen genomförd stor brittisk undersökning visade det sig att 16 % av tonåringarna använde nätet sällan eller aldrig.

Det är viktigt att komma ihåg att Internet och den digitala kommunikationen för de allra flesta tonåringar betyder något positivt som det inte finns någon anledning att ta bort. Vi uppmuntrar ju i övrigt våra elever att vara sociala. Skolan ser till att det finns cafeterior och andra mötesplatser för eleverna. På samma sätt behöver vi uppmuntra sociala möten på nätet – goda sådana.

ANNBRITT ENOCHSSON